

Socio-economische uitkomsten voor migranten in verschillende welvaartsregimes

Ann Morissens

1. Inleiding

De arbeidsmarktsituatie van migranten heeft reeds heel wat aandacht gekregen in de academische literatuur (Borjas e.a.1996; Borjas 2003; Chiswick 1978; Wadensjö & Gerdes 2004; Büchel & Frick 2005; Constant & Schultz-Nielsen 2004). De vaststelling dat migranten vaak een lagere tewerkstellingsgraad hebben dan niet migranten heeft ervoor gezorgd dat dit thema de voorbije jaren ook weerklank gevonden heeft bij beleidsmakers. Dit is niet verrassend in het licht van de toenemende nadruk op activeringsmaatregelen en de bezorgdheid over de financiële houdbaarheid van de sociale zekerheidssystemen. Hoge werkloosheid of inactiviteit bij de allochtone bevolking verhogen immers de kans op afhankelijkheid van uitkeringen bij deze groep. Dit is ook niet zonder gevolgen voor de beeldvorming over migranten en hun relatie tot de welvaartsstaat bij de autochtone bevolking. De publieke opinie wordt daarenboven gevoed door mediaverhalen over overmatig gebruik en misbruik van uitkeringen door migranten. Rechts georiënteerde partijen spelen hier op in in hun verkiezingscampagnes en hopen op die manier electorale successen te boeken.

In deze context is het dan ook niet verwonderlijk dat aspecten van sociaal beleid ook prominenter aanwezig zijn in het immigratiedebat en dat migratie ook binnengedrongen is in het sociaal beleid. Toegang tot uitkeringen en diensten voor migranten is een controversieel onderwerp geworden en verschillende landen hebben de voorbije jaren de toegang tot bepaalde uitkeringen beperkt, vervangen of helemaal afgeschaft voor reeds aanwezige migranten en/of nieuwkomers. In welke mate deze maatregelen de tewerkstellingsgraad hebben verhoogd of welke de financiële implicaties zijn voor migranten zal de toekomst en verder onderzoek moeten uitwijzen. Er zijn op dit moment nog onvoldoende gegevens beschikbaar om de gevolgen en effectiviteit van deze maatregelen na te gaan.

Dit artikel spitst zich toe op de arbeidsmarktsituatie en de financiële gevolgen van een zwakke arbeidsmarktdeelname voor migranten anno 2000 in drie landen: Denemarken, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

Deze drie landen vertegenwoordigen verschillende welvaartsregimes (Esping-Andersen 1990) en hebben ook verschillende institutionele settings met betrekking tot arbeidsmarktbeleid en organisatie. Ondanks de rijke literatuur over migratie en een aantal theoretische assumpties over de verschillende integratiemogelijkheden van/voor migranten in verschillende welvaartsstaten (Dörr & Faist 1997; Faist 1998; Banting 2000), is de relatie tussen uitkomsten voor migranten en het type welvaartsstaat zelden empirisch onderzocht. In tegenstelling tot een rijke literatuur over de stratifiërende effecten van de welvaartsstaat en de uitkomsten voor vrouwen (Sainsbury 1999) is er tot nog toe slechts beperkte aandacht besteed aan uitkomsten voor migranten binnen het vergelijkende welvaartsstatenonderzoek. De beperkte beschikbaarheid van gedetailleerde gegevens en de verschillende gehanteerde definities van migranten bemoeilijken vergelijkend onderzoek met een focus op migranten. Dit artikel is een poging om, ondanks de moeilijkheden, toch een vergelijking te maken tussen de socio-economische situatie van migranten en een beter inzicht te krijgen in wat er aan de basis ligt van de lage tewerkstelling bij migranten. Zijn er crossnationale verschillen in tewerkstelling van migranten tussen landen en hoe groot is de kloof tussen migranten en niet-migranten?

De structuur van het artikel is als volgt: in een eerste deel staat de relatie tussen de welvaartsstaat en migratie centraal en wordt er ook kort ingegaan op het migratiebeleid van de bestudeerde landen. Een tweede paragraaf beschrijft hoe migranten in dit artikel gedefinieerd worden en verantwoordt eveneens de keuze van de landen. Vervolgens wordt de aandacht gericht op de arbeidsmarktsituatie van migranten. Eerst wordt er een beschrijving gegeven van hun tewerkstellingsgraad en de voornaamste kenmerken van de arbeidsmarktinstellingen in de geselecteerde landen. In een volgende sectie worden de determinanten van tewerkstelling voor allochtonen in meer detail onderzocht aan de hand van een logistische regressie. Daarna wordt er ingegaan op de financiële gevolgen van een zwakke arbeidsmarktpositie bij migranten. Een laatste paragraaf vat de bevindingen van dit artikel samen.

2. Migratie en de welvaartsstaat

Over de relatie tussen de welvaartsstaat en migratie is al heel wat inkt gevloeid. Gary Freeman (1986) heeft het erg pessimistisch verwoord: “from the perspective of the welfare state, there can be no doubt that migration has been little short of a disaster” (Freeman 1986, 61). Migratie zou volgens hem immers leiden tot spanningen binnen de arbeidersklasse en door het uiteenvallen

van de solidariteit binnen deze groep zou ook de steun voor de welvaartsstaat op termijn wegvallen. Dit zou vervolgens resulteren in een ontmanteling van de welvaartsstaat, door Freeman omschreven als “the Americanization of European social policies” (Freeman 1986, 61). Thomas Faist (1996, 239) twijfelt echter aan deze hypothese en harde bewijzen dat migratie de rechtvaardiging of de positie van de welvaartsstaat aantast, zijn er niet geleverd. Volgens Keith Banting (2000) is het veeleer de institutionele setting die de ontwikkeling en het karakter van de welvaartsstaat bepaalt en niet zozeer de etnische homogeniteit. Bijgevolg hoeft migratie geen bedreiging te vormen voor de welvaartsstaat ook al wordt dit door steeds meer politici wel zo gezien.

Ook wat het toekennen van sociale rechten aan migranten betreft, zijn er een aantal (tegenstrijdige) hypothesen geopperd. Een eerste hypothese, die gedeeld wordt door Andrew Geddes (2003a), is dat landen met een sterk uitgebouwde welvaartsstaat en een hoog niveau van uitkeringen en diensten, de toegang tot deze uitkeringen en diensten veelal zullen afschermen voor migranten en voorbehouden aan de eigen bevolking. Migranten zullen in deze landen over beperktere sociale rechten beschikken dan de autochtone bevolking en een restrictief immigratiebeleid moet het merendeel van migranten buiten het grondgebied houden.

Banting (2000) daarentegen is van mening dat sterk uitgebouwde welvaartsstaten minder moeite zullen hebben om gelijke sociale rechten toe te kennen aan migranten. Volgens hem zijn het net de landen waar behoefte-getoetste uitkeringen een belangrijke rol spelen die geneigd zijn om migranten toegang tot uitkeringen te ontzeggen. Om recht te hebben op deze uitkeringen zijn er immers geen bijdrageperiodes vereist en bijgevolg zullen migranten sneller in aanmerking komen. Deze landen hebben vaak een liberale houding ten aanzien van migratie.

In welvaartsstaten waar bijdrageperiodes vereist zijn (veelal in het conservatief-corporatistische regime), zullen migranten pas na een langere periode in aanmerking komen voor uitkeringen. Bijgevolg is er minder kans op ongenoegen van de autochtone bevolking over de toegang tot en het gebruik van uitkeringen door migranten.

Faist (1996) stelt dat landen met een sterk ontwikkelde welvaartsstaat ook meer zullen investeren in maatregelen om het integratieproces van migranten vlot te laten verlopen. Wanneer hun integratie mislukt, heeft dit immers ernstige gevolgen voor de financiering van de welvaartsstaat. Toegepast op de arbeidsmarkt kan gesteld worden dat landen met gemakkelijke toegang tot genereuze werkloosheidsuitkeringen er baat bij hebben om migranten zo snel mogelijk te integreren in de arbeidsmarkt. Indien dit niet gebeurt, betekent dit een enorme belasting voor de welvaartsstaat. Indien er geen aanspraak gemaakt kan worden op werkloosheidsuitkeringen, zal er beroep gedaan worden op het bestaansminimum wat eveneens een belasting betekent voor de overheidsfinanciën. Om

dergelijke overbelasting te voorkomen koppelen deze landen aspecten van migratiebeleid vaak aan sociaal beleid. Enkele voorbeelden: het afhankelijk zijn van sociale bijstand resulteert in het niet verlengen van de verblijfsvergunning of maakt het onmogelijk om in aanmerking te komen voor gezinshereniging, bij werkloosheid kan men teruggestuurd worden naar het land van herkomst.

Deze voorbeelden brengen ons bij de relatie tussen de welvaartsstaat en migratiebeleid/immigratiebeleid. Met migratiebeleid wordt het geheel van maatregelen die genomen worden t.a.v. migranten wanneer ze in het land zijn. Immigratiebeleid heeft betrekking op de regels m.b.t. toegang tot het grondgebied, voorwaarden voor naturalisatie, enz. (Hammar 1985). Sommige landen investeren in specifieke maatregelen om de integratie vlotter te laten verlopen (inburgeringscursus, onderwijs in moedertaal) terwijl andere landen een laissez-faire aanpak verkiezen. Landen met een liberale houding t.a.v. migratie zien migratie vaak als een verrijking en noodzaak voor hun economie en zullen bijgevolg een 'open' immigratiebeleid voeren. Bijgevolg zullen ze erg weinig beperkingen opleggen m.b.t. de toegang tot het grondgebied en naturalisatie. Het enige middel dat deze landen kunnen inzetten om het gebruik van uitkeringen door migranten tegen te gaan is de toegang tot uitkeringen expliciet te ontzeggen voor deze groep. De Verenigde Staten zijn een duidelijk voorbeeld van deze aanpak. Niet alleen heeft 'race' een enorme impact gehad op de ontwikkeling van het Amerikaanse sociale beleid (Quadango 1996), maar ook de trend om toegang tot bepaalde uitkeringen¹ te beperken voor migranten deed zich eerder voor in de Verenigde Staten dan op het Europese continent waar de welvaartsstaat beter verankerd is. Het alternatief is het voeren van een restrictief immigratiebeleid waardoor slechts een beperkte groep toegang krijgt tot het grondgebied en bijgevolg ook de uitkeringen. Dit is ook wat zich heeft voorgedaan in Europa na de immigratiestop in de jaren '70. De restrictieve aanpak is ook nog vandaag de meest gangbare, in het licht van de vergrijzing van de bevolking bewandelen steeds meer Europese landen de piste van een selectiever migratiebeleid.

De restrictievere aanpak is echter niet beperkt gebleven tot het immigratiebeleid. De voorbije jaren heeft er zich ook een trendbreuk voorgedaan in Europa ten aanzien van migranten en hun toegang tot uitkeringen en dit ongeacht het type welvaartsstaat. Andrew Geddes (2003b, 153) formuleerde het als volgt: "(...) European welfare states have become an 'internal' method for the regulation of migration. By providing access to, or exclusion from, welfare support, European states have sought to welcome some forms of migration while deterring others."

Er is dus een dubbel mechanisme aan het werk, enerzijds worden nieuwe migranten meer en meer geweerd door een restrictiever migratiebeleid en anderzijds doet de inperking van sociale rechten van migranten die al in het land verblijven ook dienst als middel om toekomstige migratie in te perken en te ontmoedigen. Zo heeft Denemarken niet enkel de voorwaarden voor familieher-

eniging en naturalisatie verstrengd, het heeft ook het recht op het bestaansminimum voor nieuwkomers afgeschaft en vervangen door 'starthjælp'. Dit is een uitkering die slechts 68% bedraagt van het gewone bestaansminimum. Daarnaast gelden er strengere voorwaarden voor het recht op familiehereniging en moeten de ontvangende families financieel borg staan en mogen ze niet afhankelijk zijn geweest van publieke steun. Personen die een buitenlandse echtgeno(o)t(e) naar Denemarken willen brengen moeten ouder zijn dan 24, werk hebben en beschikken over een adequate woning. Daarenboven moet aange-toond kunnen worden dat de band met Denemarken groter is dan met een ander land (tilknytningsskrav). Deze laatste voorwaarde zorgt ook voor problemen voor uitgeweken Denen die willen terugkeren en is niet zonder kritiek. De voorwaarden voor het verkrijgen van een permanente verblijfsvergunning en naturalisatie, die in de jaren '80 eerder laagdrempelig waren, zijn verstrengd en vereisen nu een verblijf van 7 jaar voor het verkrijgen van een permanente verblijfsvergunningen en 9 jaar voor het aanvragen van de Deense nationaliteit. In tegenstelling tot zijn sociaaldemocratische tegenhanger Zweden, is het hebben van de dubbele nationaliteit niet toegestaan in Denemarken.

In het Verenigd Koninkrijk hadden personen afkomstig van overzeese Britse kolonies aanvankelijk het recht om te wonen en werken in het Verenigd Koninkrijk. Heel wat van hen maakten van die mogelijkheid gebruik om een nieuw leven op te bouwen in het Verenigd Koninkrijk. Vaak hadden deze migranten een goede opleiding genoten en kenden ze de taal, maar toch eindigden ze vaak in laagbetaalde en onaantrekkelijke banen. De voorwaarden om toegelaten te worden tot het Verenigd Koninkrijk zijn vanaf de jaren '60 verstrengd, ingegeven door de vrees dat het Verenigd Koninkrijk overspoeld zou worden door een stroom van 'migrants of colour'. De Commonwealth Immigrants Act van 1962 betekende dat personen afkomstig uit de Commonwealth een werkvergunning nodig hadden. Ironisch genoeg leidde deze maatregel, die bedoeld was om migratie af te remmen tot een toename van het aantal aanvragen. Het restrictiever beleid ging wel gepaard met heel wat maatregelen² om discriminatie ten aanzien van migranten die zich in het Verenigd Koninkrijk gevestigd hadden tegen te gaan. Toen in 1981 de Nationality Act in werking trad, was er niet veel meer over van de bevoorrechte status die deze personen aanvankelijk hadden en waren de mogelijkheden om naar het Verenigd Koninkrijk te immigreren om te werken beperkt. Net zoals Denemarken en Duitsland had het Verenigd Koninkrijk in de jaren '90 af te rekenen met een instroom van asielzoekers. Dit heeft geleid tot een reeks nieuwe maatregelen voor de opvang en integratie van deze groep. Voorheen was het Britse migratiebeleid gericht op multiculturaliteit, maar door de groeiende instroom van asielzoekers is ook het migratiebeleid nauwer gedefinieerd en kwam (net zoals in vele andere Europese landen) de nadruk te liggen op de beperking van de instroom van deze groep alsook de instroom van illegale migranten. Het beperken van de toegang tot uitkeringen voor migranten is ook niet uitgebleven.

Duitsland voerde tot 1999 een erg restrictief beleid met betrekking tot naturalisatie. Het 'jus sanguinis' principe werd strikt toegepast en lange verblijfsperiodes waren vereist om de Duitse nationaliteit te verwerven. Etnische Duitsers (Aussiedler) die wilden terugkeren naar Duitsland genoten echter een voorkeursbehandeling. Voor hen was er bijna onconditionele toegang tot het staatsburgerschap inclusief de mogelijkheid hun andere nationaliteit te behouden. Er was ook taalonderricht voorzien en om toch in aanmerking te komen voor uitkeringen werden hun bijdrageperiodes gelijkgeschakeld. Hierdoor had deze groep in tegenstelling tot andere migranten wel toegang tot de aantrekkelijke uitkeringen. Duitsland heeft in tegenstelling tot Denemarken de voorwaarden voor het verkrijgen van staatsburgerschap versoepeld waardoor het sinds de nieuwe nationaliteitswet van 1999³ eenvoudiger geworden is voor migranten en hun kinderen om Duitse staatsburgers te worden. Kinderen geboren in Duitsland kunnen vanaf hun geboorte de Duitse nationaliteit verwerven indien hun ouders aan een aantal voorwaarden voldoen. De voorwaarden blijven echter nog vrij omvangrijk. De voorrechten voor Aussiedler werden ook stapsgewijs afgeschaft gedurende de jaren '90 en van hun uitzonderingspositie blijft haast niets meer overeind. In de meeste landen vormt het bestaansminimum een laatste opvangnet voor diegenen die niet voldoen aan de voorwaarden om in aanmerking te komen voor andere uitkeringen. Bijgevolg is het bestaansminimum ook een uitkering waarop veel migranten beroep moeten doen en is het eveneens een uitkering waarop bepaalde groepen migranten hun aanspraak hebben zien ingeperkt worden. De eerder vermelde 'starthjælp' (starthulp) die in Denemarken ingevoerd werd is hier een duidelijk voorbeeld van. Ook in Duitsland werd de toegang tot het bestaansminimum beperkt voor asielzoekers.

In beide landen is het afhankelijk zijn van uitkeringen gekoppeld aan immigratiebeleid. In Denemarken is familiehereniging enkel mogelijk wanneer men niet afhankelijk geweest is van publieke steun en in Duitsland kan het ontvangen van het bestaansminimum 'Sozialhilfe' resulteren in het niet krijgen van een permanente verblijfsvergunning. In Duitsland is het hebben van werk een voorwaarde voor het krijgen van de meest gunstige uitkeringen en om aanspraak te kunnen maken op een beter beschermd statuut.

Tabel 1. Welvaarts- en immigratieregimes.

	Welvaartsregime	Immigratieregime
Denemarken	Sociaaldemocratisch regime rechten gebaseerd op residentie	gastarbeider regime
Duitsland	Conservatief corporatistisch rechten gebaseerd op werk/ bijdragen	gastarbeider regime
Verenigd Koninkrijk	Liberaal regime rechten gebaseerd op behoefte	koloniaal regime

3. Sociale rechten van migranten in verschillende welvaartsregimes

Sociaaldemocratisch regime

Om toegang te hebben tot uitkeringen moet aan een aantal voorwaarden voldaan worden. Welke die voorwaarden zijn wordt in grote mate bepaald door het welvaartsstaatsregime. In het sociaaldemocratisch regime zal legaal verblijven op het grondgebied reeds toegang geven tot een aantal voorzieningen en uitkeringen omdat het universeel karakter van uitkeringen een typisch kenmerk is voor dit regime. Men kan bijgevolg verwachten dat er een strikter immigratiebeleid gevoerd wordt dan in landen waar toegang tot uitkeringen verbonden is aan tal van voorwaarden. In het geval van Denemarken was er tot in 2002 weinig te merken van een restrictief immigratiebeleid of het beperken van toegang tot uitkeringen. De universele toegang tot uitkeringen voor migranten is intussen serieus uitgehold. Dit restrictievere beleid werd wel gekoppeld aan een pro-actief migratiebeleid waarin driejarige inburgeringsprogramma's met taalonderricht en beroepservaring worden voorzien. De gemeenten spelen hier een belangrijke rol. Een beter ontwikkeld en omvattender migratiebeleid kan de integratiekansen van migranten verbeteren, maar we zien eveneens dat om permanent toegelaten te worden tot het grondgebied aan steeds meer voorwaarden voldaan moet worden. Rechten gaan steeds meer gepaard met plichten. Denemarken investeert meer in de integratiemogelijkheden, maar verwacht eveneens een tegenprestatie van de migranten (deelnemen aan taalonderricht) die hiervoor ook een financiële prijs betalen aangezien de uitkeringen waar ze recht op hebben een stuk lager liggen dan de gangbare uitkeringen. Dit heeft zonder twijfel een negatieve invloed op de financiële situatie van migranten en het blijft de vraag of het wegnemen van de uitkeringen het gewenste positieve effect zal hebben op de tewerkstelling van migranten.

Naast het universele karakter van de meeste uitkeringen is er een belangrijke inkomensgerelateerde component aanwezig in dit regime type. Bijgevolg zullen personen met kortere werkperiodes en lagere lonen minder gunstig behandeld worden door het systeem. Aangezien het merendeel van de uitkeringen via belastingen wordt gefinancierd is het ook belangrijk voor de financiële houdbaarheid van het systeem dat zoveel mogelijk mensen op beroepsactieve leeftijd werken. Tweeverdieners zijn de norm geworden in dit regime en dit wordt geïllustreerd door de hoge tewerkstellingsgraad van vrouwen. Dit is ook het geval in Denemarken en de sterk uitgebouwde opvangvoorzieningen dragen hier zeker positief toe bij. Ondanks de prevalentie van het tweeverdienermodel is er toch ook een hoge graad van decommoedicatie in dit regime. Dankzij het uitgebreide sociale vangnet is het mogelijk een aanvaardbare levensstandaard te bereiken onafhankelijk van de markt, dit komt tot uiting in de lagere armoedecijfers bij huishoudens waar niemand werkt.

Conservatief corporatistisch regime

In Duitsland is de toegang tot uitkeringen grotendeels bepaald door het betalen van bijdragen, een kenmerk van dit regime is dat personen met een langere werkgeschiedenis toegang hebben tot gullere uitkeringen. Personen die geen of slechts een onvolledige beroeps carrière kunnen voorleggen moeten in de meeste gevallen terugvallen op de minder aantrekkelijke behoefte-getoetste uitkeringen. Ook het laatste opvangnet, het bestaansminimum, bood tot voor kort een financieel voordeel aan personen die werkgeschiedenis konden voorleggen. Door het bijdragegerelateerde karakter van uitkeringen zullen nieuw aangekomen migranten geen toegang hebben tot deze uitkeringen aangezien ze onvoldoende bijdrageperiodes kunnen voorleggen. De kans op armoede voor deze groep is bijgevolg groter omdat ze enkel toegang hebben tot de minder aantrekkelijke uitkeringen, bovendien kan het gebruik van deze uitkeringen hun recht op verblijf in gevaar brengen. Duitsland heeft de toegang tot het bestaansminimum beperkt voor migranten.

Een ander kenmerk van het corporatistische regime is dat in tegenstelling tot het sociaaldemocratische regime, familie een belangrijkere actor is. Kinderopvang is minder uitgebreid omdat dit als een taak van de familie wordt aanzien. Dit heeft gevolgen voor de tewerkstelling van vrouwen die vaak hun carrière onderbreken of deeltijds werken om de zorg voor de kinderen op zich te nemen.

Liberaal regime

In het liberale regime is behoefte het belangrijkste principe voor het toekennen van uitkeringen en worden ze ook gezien als laatste vangnet dat in werking treedt wanneer de markt faalt. Vanuit het oogpunt van migranten lijkt dit systeem het best toegankelijk. Migrantten hoeven geen (lange) bijdrageperiodes voor te leggen en kunnen bij wijze van spreken onmiddellijk na hun aankomst aanspraak maken op uitkeringen indien ze kunnen aantonen dat ze behoeftig zijn. Het Verenigd Koninkrijk heeft echter de toegang tot het bestaansminimum onmogelijk gemaakt de eerste 5 jaar na aankomst. Dit maakt dat nieuwkomers niet kunnen terugvallen op deze uitkering en dat dit een (gunstig) effect kan hebben op hun tewerkstelling. De uitkeringen zijn echter laag en het is onwaarschijnlijk dat migranten die enkel deze uitkeringen als inkomsten hebben een aanvaardbare levensstandaard kunnen bereiken. Het niveau van decommodificatie is laag in dit regime en men is in de eerste plaats aangewezen op de markt om een aanvaardbare levensstandaard te bereiken. Toch wringt ook daar het schoentje, want de lonen zijn soms zo laag dat ook werk geen afdoende bescherming biedt voor armoede. Het probleem van working-poor doet zich vooral voor in dit regime type en migranten zijn hier nog meer kwetsbaar dan autochtonen omdat ze vaker banen met een lage status hebben die slecht betalen. Migrantten hebben in dit regime naar alle waarschijnlijkheid betere tewerkstellingskansen, maar wanneer ze geen werk hebben lopen ze

een groot risico om arm te zijn. Lage uitkeringen zijn hier de oorzaak van. Indien ze werken, hangt er veel af van de hoogte van de lonen.

4. Keuze van landen

De keuze van de drie landen: Denemarken, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk steunt op zowel praktische als theoretische overwegingen. Praktisch was de beschikbaarheid van data en voldoende gedetailleerde variabelen om de migrantenpopulatie zo eenduidig mogelijk te definiëren doorslaggevend. Theoretisch is de keuze vooral geïnspireerd door Esping-Andersen's (1990) welvaartsregime typologie. Deze typologie steunt op vier verschillende dimensies en deze dimensies verschillen tussen de welvaartsregimes. Een eerste dimensie is de graad van decommodificatie. Met decommodificatie bedoelt hij het vermogen om een aanvaardbare levensstandaard te bereiken onafhankelijk van de markt (Esping-Andersen 1990, 37). Een tweede dimensie is sociale stratificatie. Een derde dimensie verwijst naar de taakverdeling tussen de overheid, de markt en de familie. Ten slotte is er de relatie tussen de welvaartsstaat en de arbeidsmarkt: "Labour markets derive much of their logic from how they are embedded in the institutional framework of social policy" (Esping-Andersen 1990, 221). Hij stelt eveneens dat de welvaartsstaat een rol speelt op volgende domeinen: toegang tot de arbeidsmarkt, het uitstappen van de arbeidsmarkt en de welvaartsstaat als werkgever.

Aan de hand van deze dimensies onderscheidt hij drie welvaartsregimes. Denemarken wordt beschouwd als een voorbeeld van een sociaaldemocratisch welvaartsregime. Duitsland vertoont de karakteristieken van een conservatief corporatistische welvaartsstaat. Het Verenigd Koninkrijk ten slotte, is een voorbeeld van een liberale welvaartsstaat. Hoe deze welvaartsstaten de integratie van migranten bevorderen of belemmeren en wat de uitkomsten zijn voor migranten in de verschillende regimes komt echter niet aan bod in zijn analyse.

De nadruk in het tweede deel van dit artikel zal voornamelijk liggen op decommodificatie. Kunnen migranten met een zwakke arbeidsmarktpositie een aanvaardbare levensstandaard bereiken? Decommodificatie wordt ook vaak gezien als een hindernis voor migranten om een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt. De aanwezigheid van een sociaal vangnet, maakt het minder noodzakelijk voor hen om werk te vinden. Hier zit echter ook een addertje onder het gras, een beroep doen op uitkeringen kan in sommige landen resulteren in een niet verlenging van de verblijfsvergunning. Ook familiehereniging is steeds meer afhankelijk geworden van financiële onafhankelijkheid en de vereiste om de laatste jaren geen beroep te hebben gedaan op overheidssteun is aanwezig in de drie onderzochte landen.

Ook de taakverdeling tussen overheid, markt en familie die specifiek is voor elk regime, kan invloed hebben op de tewerkstelling van migranten. In het conservatieve regime, waar meer plaats weggelegd is voor de familie en vaker uitgegaan wordt van een eenverdiener kan misschien betere uitkomsten bieden voor migranten omdat deze vaker een klassiekere rolverdeling hebben in het huishouden.

Als we kijken naar de migrantenpopulatie in de drie geselecteerde landen zien we ook een aantal gelijkenissen die de keuze van de landen mee bepaald hebben. Een eerste gelijkenis is het aandeel migranten in de populatie. De drie bestudeerde landen hebben een significant aandeel personen van buitenlandse herkomst in hun populatie. In 2001 was het aandeel van de etnische minderheden in het Verenigd Koninkrijk 7.9% (Census 2001), binnen de etnische minderheidsgroepen is de Aziatisch/Britse groep de grootste groep. In Duitsland had 9.7% van de totale bevolking een andere nationaliteit dan de Duitse; het aantal genaturaliseerde buitenlanders zal, gezien de strikte voorwaarden tot naturalisatie die tot 2000 van kracht waren, eerder laag zijn. De Turkse groep is goed voor meer dan een kwart van de buitenlandse bevolking. In Denemarken was 7.8% van de bevolking van buitenlandse afkomst in 2002. Net zoals in Duitsland zijn Turkse migranten en migranten uit het voormalige Joegoslavië de grootste migrantengroepen. De gastarbeidermigratie kwam net zoals in andere Europese landen ook tot een einde in Denemarken en Duitsland in het begin van de jaren '70.

Ook de migratietrajecten vertonen een aantal gelijkenissen. Zowel Duitsland als Denemarken werden tijdens de jaren '60 en '70 gekenmerkt door gastarbeider migratie (Castles & Miller 1998). Deze kwam wel iets later tot stand in Denemarken waardoor de gemiddelde verblijfsduur van migranten eveneens korter is.

Tenslotte hebben de drie landen allen een aanzienlijk aantal asielzoekers ontvangen tijdens de jaren '90. Deze instroom kende sindsdien een terugval, mede als gevolg van een restrictiever migratiebeleid. In 1999 ontving Denemarken 12.331 asielzoekers, Duitsland 95.113 en het Verenigd Koninkrijk 91.000. In 2005 vielen deze aantallen terug tot 2.260, 28.910 en 30.460 (OECD 2006). Deze terugval kan niet alleen toegeschreven worden aan het restrictievere migratiebeleid, de enorme toestroom in de jaren '90 was immers ook het gevolg van de oorlog in de Balkan en de wijzigende situatie in de voormalige Oostbloklanden. Familiehereniging bleef ook na de immigratiestop de belangrijkste toegangspoort in de drie landen naast de migratie omwille van humanitaire en politieke redenen.

Ondanks de gelijkenissen blijven er belangrijke verschillen tussen de migrantenpopulaties in de drie landen. Deze verschillen in samenstelling beïnvloeden de arbeidsmarktpositie van migranten. Denemarken heeft een migrantenpopulatie die overwegend uit vluchtelingen en familieherenigers bestaat en dit ver-

klaart voor deel de zwakke uitkomsten voor migranten op de arbeidsmarkt. Voor heel wat individuele kenmerken van migranten die ook een belangrijke rol spelen voor de tewerkstellingskansen (talenkennis, jobervaring, erkenning van diploma's, migrantenstatuut) zijn er voor de hier gepresenteerde analyse geen gegevens beschikbaar aangezien de meeste databanken dit soort gegevens niet bevatten. Bijgevolg kan er in de hier gepresenteerde analyse enkel gecontroleerd worden voor individuele kenmerken die aanwezig zijn in de gangbare datasets: opleidingsniveau, leeftijd, geslacht en land van herkomst. Er blijven dus heel wat niet geobserveerde kenmerken over die de arbeidsmarktsituatie van migranten wel degelijk kunnen beïnvloeden. Talenkennis is er hier één van. Gezien het koloniale karakter van de migratie naar het Verenigd Koninkrijk, zullen deze migranten een voordeel hebben ten opzichte van migranten die naar Duitsland en Denemarken geëmigreerd zijn. Engels is ook een meer verspreide taal die meer onderricht wordt dan Duits of Deens. Voor migranten die al geruime tijd in Denemarken of Duitsland verblijven, zal dit comparatieve nadeel ten aanzien van Britse etnische minderheden echter verdwijnen en zou verblijfsduur een positief effect moeten hebben op hun tewerkstelling.

De in dit artikel gepresenteerde resultaten over de determinanten die de tewerkstelling van migranten beïnvloeden, bieden dus geen volledig beeld. Toch is het zinvol deze oefening te maken omdat er een aantal knelpunten naar voor komen die nuttig zijn voor beleidsmakers en toch een zeker inzicht kan verkregen worden over welke factoren een belangrijke en welke een minder belangrijke rol spelen bij arbeidsmarktintegratie.

4.1 Hoe worden migranten gedefinieerd?

De definitie van migranten in dit artikel is grotendeels bepaald door de beschikbaarheid van voldoende gedetailleerde data en is daarom tot op zekere hoogte een pragmatische keuze. Er zijn verschillende definities mogelijk van migranten en deze definities zijn tijd- en plaatsgebonden. Zo was het de gewoonte om migranten aan te duiden met de term 'gastarbeiter' in Duitsland in de jaren '60 en '70. Dit concept heeft echter door de jaren heen aan betekenis ingeboet en is intussen vervangen door de term 'Ausländer'. De gastarbeiders van toen bleken immers niet de tijdelijke gasten te zijn en velen van hen hebben zich permanent in Duitsland gevestigd, vaak vergezeld van hun familieleden. Op die manier zijn ze permanente inwoners geworden en werd de betekenis van het concept 'gastarbeiter' uitgehold.

Ook het wijzigende karakter van migratiestromen heeft een invloed op de gebruikte definities. In de jaren '50 en '60 was de meeste migratie arbeidsmigratie, maar vanaf de jaren '80 heeft deze migratievorm plaats gemaakt voor nieuwe migratiestromen. Personen op de vlucht voor politieke onderdrukking of oorlogen waren de voornaamste bron voor de aangroei van het aandeel mi-

granten in veel van de Europese landen tijdens de jaren '90. Naast deze vormen van klassieke migratie is er ook migratie van hoogopgeleiden, het vrije verkeer van personen en diensten binnen de Europese Unie.

In dit artikel worden personen die in het buitenland geboren zijn en hun kinderen beschouwd als migranten. Ondanks het feit dat laatstgenoemde meestal geboren zijn in de nieuwe gastlanden van hun ouders, is het waarschijnlijk dat het migratietraject van hun ouders en hun andere culturele achtergrond een blijvende invloed hebben op hun dagelijkse leven en kansen in de maatschappij. Het is ook om deze reden dat in Brits onderzoek over migranten, het concept 'ethnic minorities' de voorkeur geniet boven land van herkomst of nationaliteit (Modood e.a. 1997, 13). Zelfs wanneer iemand de nationaliteit van het gastland heeft aangenomen, blijven een anders klinkende naam, een andere huidskleur of een andere manier van kleden factoren die een invloed hebben op interacties en mogelijk kunnen resulteren in een andere behandeling vergeleken met autochtonen. Voor het Verenigd Koninkrijk beschouwen we als migrant, iemand die niet behoort tot de etnische minderheidsgroep 'Blank Brits'.

Net zoals in Duitsland heeft de term 'Gastarbejdere' aan belang ingeboet in Denemarken en is deze vervangen door de term 'indvandrere'. Deense data maken een duidelijk onderscheid tussen naar Denemarken uitgeweken personen (indvandrere) en personen die in Denemarken geboren zijn en waarvan één of beide ouders een immigrant zijn. Laatstgenoemde personen worden aangeduid als 'efterkommere'. Meer dan de helft van de efterkommere heeft de Deense nationaliteit (Statistikbanken 2007).

4.2 Data

De data aangewend in dit artikel zijn afkomstig van nationale surveys en administratieve databanken. Voor Duitsland werden data van het German Socio-Economic Panel (GSOEP) gebruikt. Voor het Verenigd Koninkrijk werd beroep gedaan op het Labour Force Survey (LFS). Voor Denemarken werd materiaal gebruikt uit de geïntegreerde databank voor arbeidsmarktonderzoek, (IDA). Deze bestaat uit gegevens van verschillende administratieve registers. De data hebben betrekking op één jaar en worden cross-sectioneel gebruikt. Voor de armoedecijfers werd gebruik gemaakt van de Luxembourg Income Study (LIS), deze bevat geharmoniseerde data en biedt een comparatief voordeel t.o.v. het aanwenden van nationale datasets omdat het een vergelijkbaar inkomensconcept hanteert.

5. Integratie van migranten in de arbeidsmarkt

In de jaren '50 en '60 was arbeidsmigratie de belangrijkste vorm van en reden voor migratie. De integratie van gastarbeiders in de toenmalige arbeidsmarkt stelde geen problemen aangezien ze specifiek gerekruteerd werden om tekorten op de arbeidsmarkt in te vullen. Na de oliecrisis aan het begin van de jaren '70 en de overgang naar een postindustriële maatschappij werd de integratie van migranten op de arbeidsmarkt moeilijker. Er is dus een te groot aanbod, dit is niet alleen een probleem voor de migrantengroep, maar ook voor bepaalde groepen bij de autochtone bevolking (bv. laaggeschoolden). Dit creëert ook een spanningsveld tussen twee groepen van buitenstaanders op de arbeidsmarkt, de laaggeschoolde autochtonen en de migranten. Dit maakt het nog moeilijker voor laatstgenoemde groep om ingang te vinden op de arbeidsmarkt. Heel wat welvaartsstaten proberen het overaanbod aan laaggeschoolde werkkrachten aan te pakken door middel van intensievere activeringsmaatregelen. Migrantengroepen kunnen hier baat bij hebben, maar alles hangt af van het succes van deze programma's. Wanneer deze programma's veeleer gebruikt worden als middel om het werkloosheidscijfer administratief beter te laten lijken en niet zozeer als instrument om vaardigheden te verhogen of beroepservaring op te doen, zal de positieve impact op tewerkstelling op lange termijn echter beperkt blijven. De keerzijde van de activeringsmaatregelen is de werkbereidheidstoets die steeds vaker een voorwaarde wordt om uitkeringen te ontvangen. Voor de groep migranten die hier niet kan aan deelnemen, kunnen de gevolgen op financieel vlak erg zwaar zijn. De kans is groot dat zij door deze maatregelen een erg gemarginaliseerde groep worden. Over de deelname van migranten aan deze programma's en de effecten ervan op hun tewerkstelling is nog onvoldoende geweten, hier ligt dus nog een heel onderzoeksdomein open.

De gewijzigde migratiestromen (familiehereniging en asielzoekers) hebben ook bijgedragen tot een moeilijker arbeidsmarktintegratie. Deze nieuwere migratiestromen zijn vaak gekenmerkt door de instroom van laaggeschoolde arbeid en dit is niet eenvoudig verenigbaar met de overgang naar een postindustriële maatschappij waar kennis en taalvaardigheden een grotere rol spelen. Daarnaast zijn er ook heel wat migranten wier traumatische ervaringen een invloed hebben op hun functioneren en hun toegang tot de arbeidsmarkt ernstig beperken.

Arbeidsmarktintegratie wordt niet alleen beschouwd als een belangrijk instrument om sociale insluiting te bevorderen, maar ook als een factor die positief bijdraagt tot integratie. Door contacten op de werkvloer is er meer contact met taal en cultuur en dit kan het integratieproces voor migranten vergemakkelijken. Het kan ook helpen om bestaande vooroordelen ten aanzien van migranten weg te werken. Toegang tot betaald werk heeft daarenboven een gunstige invloed op de financiële situatie van migrantengezinnen en vormt een belang-

rijke buffer om afhankelijkheid van uitkeringen te voorkomen of te verhelpen. Deze relatie komt later nog uitgebreid aan bod in dit artikel.

5.1 Migranten en hun toegang tot de arbeidsmarkt in verschillende welvaartsregimes

Zoals in de vorige paragraaf reeds werd aangehaald, wordt de toegang van migranten tot de arbeidsmarkt mede beïnvloed door de manier waarop de arbeidsmarkt ingericht is en functioneert. Een aspect hiervan is de mate van regulering. De dominerende hypothese is dat toegang tot de arbeidsmarkt voor migranten makkelijker zal zijn in landen met een sterk gedereguleerde arbeidsmarkt. De Verenigde Staten worden vaak aangehaald als een succesvol voorbeeld hiervan. In dit soort arbeidsmarkt is het makkelijker om laagbetaalde banen te creëren omdat door de beperkte rol van vakbonden de minimumlonen lager liggen of onbestaande zijn. Dit is ook het geval in het Verenigd Koninkrijk. De keerzijde van deze aanpak is echter dat er heel wat gezinnen zijn die ondanks het feit dat ze werken toch nog onder de armoedegrens vallen, en dit probleem is nog uitgesprokener bij migranten (Morissens 2006). In landen die gekenmerkt worden door een sterk gereguleerde arbeidsmarkt wordt verwacht dat migranten het veel moeilijker zullen hebben om de arbeidsmarkt te betreden. Hoge minimumlonen en een regelgeving die het ontslaan van werknemers bemoeilijkt/bepert worden gezien als de belangrijkste hindernissen voor laaggeschoolde migranten in dit soort arbeidsmarkt. Denemarken vormt hier een buitenbeentje, enerzijds heeft het hoge minimumlonen wat strookt met de kenmerken van een sterk gereguleerde arbeidsmarkt, anderzijds hebben werkgevers een grotere vrijheid om werknemers aan te trekken en te ontslaan, dit is dan weer een kenmerk van een gedereguleerde arbeidsmarkt. Deze jobonzekerheid wordt echter opgevangen door een sterk uitgebouwd sociaal vangnet.

Daarnaast speelt ook de generositeit van het welvaartsregime een rol. Hoe omvattender de welvaartsstaat hoe kleiner de prikkel om te werken, is een veelgehoord argument. De generositeit van uitkeringen wordt door velen gezien als de voornaamste bottleneck voor de tewerkstelling van migranten in Denemarken. Schultz-Nielsen & Constant (2004) vonden in hun onderzoek dat migranten in Denemarken aanzienlijk minder prikkels kregen om te werken dan hun Duitse collega's en zagen dit als een verklaring voor het verschil in arbeidsmarktdeelname bij migranten in Duitsland en Denemarken.

Tabel 2 geeft een algemeen overzicht van de arbeidsmarktsituatie bij autochtonen en migranten.

Tabel 2. Tewerkstelling en werkloosheid.

	Totaal	Autochtonen	Migranten	Westers (1)	Niet-westers
<i>Tewerkstellingsgraad in % (2)</i>					
Denemarken (2002)	75.4	77.0	55.8	64.7	51.8
Duitsland (2002)	67.6	68.7	60.4	69	55
Verenigd Koninkrijk (2001)	72.5	74.1	61.5	n.b(3)	n.b.
<i>Werkloosheidsgraad in % (4)</i>					
Denemarken (2002)	2.9	2.8	5.1	3.1	6.1
Duitsland (2002)	6.4	6.0	8.1	4.8	9.9
Verenigd Koninkrijk (2001)	3.6	3.3	5.6	n.b.	n.b.

(1) Westerse migranten zijn migranten die een EU land als land van herkomst hebben (voor de 2004 uitbreiding) of Zwitserland, IJsland Noorwegen, Liechtenstein, de Verenigde Staten, Canada, Nieuw-Zeeland en Australië. Niet-westerse migranten verwijst naar migranten die niet komen uit de westerse groep.

(2) Aandeel personen in de leeftijdscohort 16-64 die werken uitgedrukt als % van deze leeftijdscohort.

(3) Niet beschikbaar

(4) De ILO definitie van werkloosheid impliceert dat iemand ingeschreven is als werkzoekende en ter beschikking staat van de arbeidsmarkt.

Bron: Denemarken, IDA administratieve data voor 2002, Duitsland, GSOEP data voor 2002, Verenigd Koninkrijk, Labour Force data voor 2001.

Niet elk land hanteert dezelfde definitie voor werkloosheid en dit maakt de vergelijking moeilijk. Om de vergelijking te verbeteren zijn er een aantal hercoderingen gebeurd, maar ook na deze aanpassingen blijft de vergelijkbaarheid niet optimaal. Het grootste probleem doet zich voor bij de Deense data, die het meest afwijken van de definities die gebruikt werden in de Duitse en Britse surveys. Zowel Duitsland en het Verenigd Koninkrijk hanteren de ILO definitie en deze is helaas niet beschikbaar voor Denemarken. In de Deense gegevens bevat de categorie 'werkloos' enkel personen die 6 maanden of langer werkloos zijn. Dit geeft een onderschatting van het werkloosheidsprobleem.

Globaal gezien scoort Denemarken het best, zowel wat betreft de tewerkstellings- als de werkloosheidsgraad. 75.4% van de bevolking op beroepsactieve leeftijd is tewerkgesteld en een kleine 2.9% is werkloos. Het Verenigd Koninkrijk komt op een tweede plaats met een tewerkstellingsgraad van 72.5% en een werkloosheid van 3.6%. Duitsland scoort globaal genomen het slechtst met een tewerkstellingsgraad van 67.6% en een werkloosheidsgraad van 6.4% bij de autochtone bevolking.

Kijken we naar de tewerkstellingsgraad bij migranten, dan vinden we echter een andere rangschikking terug. Denemarken neemt nu de laatste plaats in en het Verenigd Koninkrijk scoort het best. De tewerkstellingsgraad bij Duitse migranten ligt tussen de Britse en Deense tewerkstellingsgraad in.

De tewerkstellingskloof tussen migranten en de autochtone bevolking is het grootst in Denemarken en het kleinst in Duitsland. Het Verenigd Koninkrijk neemt een middenpositie in. Deze cijfers impliceren dat de afstand tot de arbeidsmarkt voor migranten het kleinst is in Duitsland. Voor Denemarken werden betere resultaten verwacht gezien er voor werkgevers een grotere flexibiliteit is met betrekking tot het aanwerven en ontslaan van werknemers. Anderzijds zijn er loonafspraken die resulteren in hogere minimumlonen, maar dit is ook het geval in Duitsland. Het lijkt er dus op dat het sociale vangnet het verschil verklaart tussen Denemarken en Duitsland. Toch zien we dat Denemarken geen problemen heeft om de eigen bevolking te integreren op de arbeidsmarkt en dit uit zich in de hoge tewerkstellingsgraad voor zowel mannen als vrouwen. Het effect van de aanwezigheid van het sociale vangnet op de selectie van migranten is een mogelijke verklaring. Trekt Denemarken minder gemotiveerde en laaggeschoolde migranten aan omwille van zijn hoge graad van decommodificatie?

Een vergelijking tussen de arbeidsmarktpositie van migranten van westerse en niet-westerse migranten toont aan dat laatstgenoemde een nog zwakkere positie hebben op de arbeidsmarkt. Westerse migranten hebben een hogere participatiegraad en dit geldt ook voor de meest gereguleerde arbeidsmarkt, Duitsland. Dit is een indicatie dat individuele kenmerken ook een belangrijke rol spelen, maar dat we hiervoor niet over voldoende data beschikken om hiervoor te controleren.

De autochtone bevolking heeft de beste resultaten op de arbeidsmarkt, gevolgd door de westerse migranten. Niet-westerse migranten hebben het het moeilijkst om de arbeidsmarkt te betreden. Dit verschil kan deels verklaard worden door het verschillend aankomstpunt van beide groepen. De meeste gastarbeiders die naar Duitsland kwamen in de jaren '60 waren van westerse oorsprong. Deze groep heeft intussen tijd gehad om een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt. De geringere culturele verschillen met de groep westerse migranten kunnen ook een gunstige impact hebben op de tewerkstellingskansen van deze groep en de laatste jaren bevat deze groep wellicht ook een aantal hoogopgeleide Europeanen die gebruik maken van de mogelijkheid om te werken in een ander EU-land.

De nieuwere migratiestromen daarentegen bevatten heel wat migranten van niet-westerse herkomst. Denemarken heeft in de jaren '80 heel wat migranten met een niet-westerse achtergrond ontvangen. In combinatie met een gemiddeld kortere verblijfsduur is dit een mogelijke verklaring voor de zwakke arbeidsmarktdeelname van migranten in Denemarken. Slechts 32.3% van de mi-

granten is langer dan 20 jaar in Denemarken, het aandeel migranten dat 5 jaar of minder in het land is bedraagt 36.6%. Bij de groep recent aangekomen migranten vinden we vooral Somaliërs en Irakezen. In Duitsland is het merendeel van de migranten (62.6%) 20 jaar of langer in het land en slechts 9.1% van de migranten is maximum 5 jaar in het land. In het Verenigd Koninkrijk is 50.7% van de etnische minderheidspopulatie 20 jaar of langer aanwezig en in deze groep zitten overwegend Indiërs en Pakistani. 22.1% van de etnische minderheidsgroepen in het Verenigd Koninkrijk is maximum 5 jaar geleden aangekomen. De Blank-andere groep is hier het sterkst vertegenwoordigd.

Tabel 3. Tewerkstelling en werkloosheid naar migrantenstatus en geslacht.

	Autochtonen		Migranten		Westers		Niet-westers	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
<i>Tewerkstellingsgraad %</i>								
Denemarken	79	74	60.4	50.8	69	60	56.6	46.6
Duitsland	80	67	76.1	51.1	83.1	60.2	71.8	46.4
Verenigd Koninkrijk	80.4	68	70.3	53.8	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
<i>Werkloos %</i>								
Denemarken	2.5	3	5.5	4.7	3.2	3	6.6	5.5
Duitsland	6.5	5.9	9.8	6.4	5.3	4.2	12.5	7.6
Verenigd Koninkrijk	4.1	2.6	6.7	4.3	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
Koninkrijk								

Bron: Denemarken: administratieve data, Duitsland: GSOEP 2002, Verenigd Koninkrijk: Labour Force Survey 2002, eigen berekeningen.

De arbeidsmarktpositie van migrantenvrouwen is nog zorgwekkender dan die van hun mannelijke collega's. De zeer lage arbeidsmarktdeelname van migrantenvrouwen draagt voor een belangrijk deel bij tot de lage tewerkstellingsgraad bij migranten in het algemeen. In geen van de landen overstijgt de arbeidsmarktdeelname van vrouwelijke migranten 54% en dit terwijl de participatiegraad van autochtone vrouwen variëren van 67% in Duitsland tot 74% in Denemarken. Opnieuw liggen de cijfers voor niet-westerse migranten nog een stuk lager. Verschillen in cultuur en een hoger dan gemiddeld aantal kinderen bij vrouwelijke migranten zijn factoren die bijdragen tot dit zwakke resultaat.

In een volgende paragraaf worden de determinanten van arbeidsmarktdeelname in meer detail onderzocht aan de hand van een logistische regressie.

5.2 Determinanten van arbeidsmarktdeelname

In de logistische analyse worden een reeks onafhankelijke variabelen opgenomen waarvan aangenomen wordt dat ze een positieve of negatieve invloed hebben op iemands tewerkstellingskans.

De afhankelijke variabele is 'tewerkgesteld', deze variabele neemt de waarde 0 aan als iemand niet tewerkgesteld is (werkloos of niet-actief) en de waarde 1 wanneer iemand tewerkgesteld is. Personen die zich buiten de arbeidsmarkt bevinden zijn ook opgenomen in de analyse. Dit is niet onbelangrijk aangezien heel wat migranten tot de niet-actieve groep behoren.

De onafhankelijke variabelen waarvoor gecontroleerd wordt en die beschikbaar zijn in de drie datasets zijn: geslacht, leeftijd, aanwezigheid van kinderen, opleidingsniveau en land van herkomst/etnische minderheidsgroep. Laatstgenoemde variabele is specifiek voor elk land en verwijst naar het herkomstland van de belangrijkste migrantengroepen. De variabele land van herkomst is echter niet beschikbaar voor het Verenigd Koninkrijk en is bijgevolg vervangen door variabele 'etnische minderheidsgroep'. De regressie omvat de bevolking op beroepsactieve leeftijd (16-64) en de autochtone bevolking fungeert als referentiegroep. Voor het Verenigd Koninkrijk fungeert de 'Brits Blanke' etnische minderheidsgroep als referentiegroep.

Met dit opzet wordt nagegaan of migrant zijn een hindernis vormt voor tewerkstelling en of er hier verschillen zijn tussen de landen onderling.

5.2.1 Gender

Vrouw zijn heeft een negatief effect op tewerkstellingskansen. Eén van de factoren die hiertoe bijdraagt is de aanwezigheid van kinderen. Het feit dat migranten gemiddeld meer kinderen hebben dan autochtonen en ook vaak jonger zijn draagt bij tot het geobserveerde negatieve effect. Het effect van kinderen op tewerkstelling zal dus groter zijn voor vrouwen met een andere etnische achtergrond vergeleken met hun autochtone collega's. Toch speelt ook de aanwezigheid van opvangvoorzieningen een rol. Dit wordt geïllustreerd door de resultaten in Denemarken: de coëfficiënt is negatief, wat betekent dat vrouw en migrant zijn de kans op tewerkstelling negatief beïnvloedt, maar we zien ook dat dit effect het kleinst is in Denemarken.

De resultaten voor de aanwezigheid van kinderen vormt een hindernis voor tewerkstelling in het Verenigd Koninkrijk, maar niet in Denemarken. Voor Duitsland waren de resultaten niet significant. De hoge tewerkstellingsgraad die Denemarken bereikt voor vrouwen kan niet losgekoppeld worden van de goed uitgebouwde kinderopvangstructuur en ouderschapsverlofregeling. De tewerkstellingcijfers van vrouwelijke migranten tonen echter aan dat zij niet in dezelfde mate de positieve impact ondervinden van deze voorzieningen en dat

het *dual breadwinner*-model niet binnen het bereik ligt van migrantengezinnen. Bepaalde beleidsmaatregelen hebben dus niet noodzakelijkerwijs hetzelfde resultaat voor verschillende groepen binnen de bevolking. Dit is een belangrijke bevinding met het oog op het differentiëren van maatregelen. Het verhogen van arbeidsmarktaandeelname bij vrouwelijke migranten vereist wellicht een andere aanpak dan diegene die gangbaar is voor vrouwen in het algemeen. Toegang tot kinderopvang is één van de maatregelen die tewerkstelling van vrouwen vergemakkelijkt en ook sterk gepromoot wordt door beleidsmakers. In het geval van migrantenvrouwen zijn aanvullende maatregelen nodig die rekening houden met de culturele verschillen. Deze laatste zijn waarschijnlijk een grote hinderpaal voor de tewerkstelling van deze groep en treden in dit model op als niet geobserveerde kenmerken. Uithuiswerkende vrouwen zijn immers niet de norm bij verschillende migrantengroepen. De uitdaging voor beleidsmakers bestaat erin om maatregelen te vinden die de tewerkstelling van deze groep vergemakkelijken en tezelfdertijd voldoende respect hebben voor de zorgtaken van deze vrouwen en de plaats die deze innemen in hun cultuur.

5.2.2 Scholingsgraad

Voor scholingsgraad wordt de International Standard Classification of Education (ISCED97) gebruikt. Algemeen wordt aangenomen dat een hogere opleiding betere kansen geeft op tewerkstelling en het risico op werkloosheid verkleint. Bijgevolg verwachten we een positief effect van een hoge opleiding op tewerkstelling. Voor migranten is de relatie tussen opleiding echter iets ingewikkelder: alleen een hoge opleiding hebben is voldoende, maar de opleiding moet ook erkend worden door het gastland. Dit is opnieuw een factor waarvoor we niet over gegevens beschikken, maar die ook zeker invloed heeft op de tewerkstellingskansen van migranten.

De resultaten voor opleidingsniveau sluiten aan bij de hierboven aangehaalde hypothese. Hoe beter opgeleid hoe beter de kansen op de arbeidsmarkt. Het hebben van een voltooide secundaire opleiding of niet-tertiaire opleiding (ISCED97 niveau 3-4) heeft al een gunstige invloed op tewerkstellingskansen. Een beëindigde tertiaire opleiding (ISCED-97 niveau 5-6) heeft een nog positiever effect op tewerkstelling. Het gunstige effect van scholingsgraad op tewerkstelling is het grootst in Denemarken.

Personen met een hogere opleiding hebben dus een hogere kans om tewerkgesteld te zijn. Dit is een belangrijke bevinding voor beleidsmakers. Maatregelen die migranten aanmoedigen om deel te nemen aan vormingsactiviteiten en maatregelen die de in- en doorstroom bevorderen van de tweede en derde generatie migranten in het schoolstelsel moeten een plaats krijgen. Hierbij kan gedacht worden aan bewustmakingscampagnes en andere maatregelen die drempelverlagend werken. Voor volwassen migranten kan het deelnemen aan

volwassenenonderwijs en vorming aangemoedigd worden. Het erkennen van een diploma dat behaald is in het buitenland zal ook een invloed hebben op de tewerkstellingskansen van migranten, maar de nodige informatie ontbreekt om dit verder te onderzoeken.

Ten slotte wordt de impact van etnische en/of migrantenachtergrond op tewerkstelling onderzocht; in deze onafhankelijke variabele zit indirect verblijfsduur vervat. Sommige migranten zijn reeds vele jaren geleden aangekomen en hebben tijd gehad om de taal te leren en de cultuur te leren kennen. Dit zou een gunstig effect moeten hebben op hun tewerkstellingskansen. Aangezien etnische minderheden in het Verenigd Koninkrijk meer vertrouwd zijn met de Engelse taal en het onderwijssysteem dan migranten in Duitsland en Denemarken met de Duitse en Deense taal verwachten we dat het negatieve effect van afkomst op tewerkstelling kleiner zal zijn in het Verenigd Koninkrijk. We verwachten een kleiner negatief effect voor migranten die reeds lang in Duitsland of Denemarken verblijven.

5.2.3 *Land van herkomst/etnische minderheidsgroep*

We vinden voor de verschillende etnische minderheden en migranten negatieve effecten op tewerkstelling.

Een ander land van herkomst hebben of behoren tot een andere etnische minderheidsgroep dan de Brits-blanke heeft een negatieve invloed op de kans op tewerkstelling. Er is weinig verschil tussen de verschillende etnische minderheidsgroepen onderling. Ondanks het feit dat het koloniale karakter van migratie naar het Verenigd Koninkrijk het probleem van talenkennis en lage schoolingsgraad zou moeten gereduceerd hebben vergeleken met de typische gastarbeidersregimes, zien we dat ook hier personen met een andere etnische achtergrond problemen blijven hebben op de arbeidsmarkt.

In Duitsland ondervinden Turken en Bosniërs nadelige gevolgen op de arbeidsmarkt vergeleken met Duitsers, maar het nadeel is meer uitgesproken voor Turken. Dit is enigszins verbazend omdat Turken net een groep zijn die reeds lang aanwezig is in Duitsland. Vermoedelijk is het de jongere generatie Turken (tweede generatie en familieherenigers) die bijdragen tot dit resultaat.

In Denemarken hebben Irakezen, Somaliërs en Libanezen het slechtste resultaat. Dit strookt met de hypothese dat verblijfsduur een gunstige invloed heeft op tewerkstelling. Deze groepen hebben een kortere verblijfsduur en de resultaten geven duidelijk weer dat dit hun integratie op de arbeidsmarkt negatief beïnvloedt. Turken en Joegoslaven doen het beter. Toch vinden we ook een slecht resultaat voor Pakistani, dit is een groep die reeds lang aanwezig is in Denemarken. Voor deze groep wordt een langere verblijfsduur echter niet verzilverd in betere uitkomsten op de arbeidsmarkt.

Tabel 4. Logistische regressie met als afhankelijke variabele de kans op tewerkstelling, personen op arbeidsactieve leeftijd (16-64).

	Verenigd Koninkrijk 2001		Duitsland 2002		Denemarken 2002	
	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)		Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)		Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)	
Geslacht						
Vrouw	-0.421 *** (0.655)	0.016	-0.688 *** (0.502)	0.020	-0.428 *** (0.651)	0.002
Leeftijd						
	0.005 *** (1.000)	0.007	-0.045 ** (0.955)	0.001	0.016 *** (1.01)	0.000
Scholingsgraad						
Midden geschoold	0.771 *** (2.162)	0.019	0.544 *** (1.740)	0.055	1.389 *** (4.01)	0.003
Hooggeschoold	1.508 *** (4.518)	0.026	1.322 *** (3.752)	0.068	1.890 *** (8.620)	0.004
Gezinsituatie						
Kind aanwezig (geen kind aanwezig)			-0.113 ns (0.968)	0.043		
Kind jonger dan 2	-0.248 *** (0.780)	0.327			0.822 *** (2.27)	0.007
kind tussen 2-4 (3-6)	-0.192 *** (0.825)	0.027			0.918 *** (2.50)	0.006

	Verenigd Koninkrijk 2001	Duitsland 2002	Denemarken 2002
	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)
kind > = 5 (> 7)	-0.024 ns (0.976)		0.214 *** (1.23)
(geen kinderen)			
Herkomst			
Aziatisch	-0.809 *** (0.455)		
Zwart	-0.534 *** (0.586)		
Chinees	-0.840 *** (0.431)		
Gemengd	-0.606 *** (0.545)		
Blank (ander)	-0.841 ns (0.921)		
(Blank Brits)			
Turkije		-0.862 *** (0.422)	-0.412 *** (0.662)
Joegoslavië		-0.184 ns (0.831)	-0.525 *** (0.591)
			0.014
			0.003

	Verenigd Koninkrijk 2001	Duitsland 2002	Denemarken 2002
	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)	Coëfficiënt Std. Error (Odds Ratio)
Kroatië		-0.394* (0.673)	0.221
Bosnië		-0.865** (0.420)	0.286
(Duitsers)			
Libanon			-1.765*** (0.171)
Pakistan			-1.019*** (0.360)
Somalië			-1.940*** (0.143)
Irak			-2.345*** (0.095)
(Denen)			
Constante	0.551***	3.432***	0.1284***
N	80.988	14.720	3.096732

Notes: *** (p < 0.001), ** (p < 0.005), * (p < 0.05)

Bron: Labour Force Survey 2001, GSOEP 2002, Deense Administratieve Data 2002.

Deze resultaten geven aan dat geen enkel land erin slaagt om migranten gelijke uitkomsten te bieden op de arbeidsmarkt en dat er een duidelijke stratificatie is wat betreft de arbeidsmarktdeelneming tussen migranten en autochtonen.

Het hebben van een migrantenachtergrond kan bijgevolg niet uitgesloten worden als verklaring voor de zwakkere arbeidsmarktparticipatie van migranten en toont allicht aan dat ook discriminatie een rol speelt voor de toegang tot de arbeidsmarkt. Het is echter niet eenvoudig om discriminatie te meten of aan te tonen, maar meer onderzoek hierover is zeker wenselijk. Er is de afgelopen jaren meer aandacht besteed aan anti-discriminatie wetgeving en het afdwingbaar maken van anti-discriminatie maatregelen zit eveneens in de lift. Dit kan een gunstig effect hebben op de arbeidsmarktsituatie van migranten, maar anti-discriminatie wetgeving is opnieuw een factor die een rol speelt maar waarvoor we niet over gegevens beschikken. Omdat na controle voor leeftijd, geslacht, aanwezigheid van kinderen en opleiding er toch nog een tewerkstellingskloof blijft bestaan tussen migranten en autochtonen, kan discriminatie niet uitgesloten worden als factor die bijdraagt tot de zwakke arbeidsmarktdeelneming van migranten, al is het slechts één van de vele factoren.

6. Gevolgen van een zwakke arbeidsmarktpositie

In de volgende paragraaf wordt nagegaan welke de financiële gevolgen zijn van een zwakke arbeidsmarktpositie. De inkomenssituatie van huishoudens waar niemand werkt, zal vergeleken worden met die van huishoudens waar één of twee gezinsleden inkomsten hebben uit werk. Deze vergelijking wordt gemaakt voor zowel migranten als niet-migrant. Het voordeel van deze vergelijking is dat ze (tot op zekere hoogte) toelaat te controleren voor de zwakkere arbeidsmarktpositie van migranten. We vergelijken immers twee groepen die even zwak staan op de arbeidsmarkt, namelijk huishoudens waar er geen inkomsten zijn uit werk. Hogere armoedecijfers bij de migrantengroep zonder werk kunnen er echter wel op wijzen dat migranten niet in dezelfde mate als autochtonen toegang hebben tot het sociale zekerheidsstelsel. Migrant. hebben meer moeite om te voldoen aan de voorwaarden en dit kan gevolgen hebben voor hun financiële situatie. Hoe universeeler de toegang tot uitkeringen hoe minder moeilijk het zal zijn om aan de voorwaarden te voldoen. Bijgevolg zullen de financiële gevolgen van niet-tewerkstelling minder zwaar zijn in het regime met overwegend universele uitkeringen, ook al omdat de uitkeringen hoger zijn. Dit zou tot uiting moeten komen in lagere armoedecijfers bij gezinnen waarin niemand werkt in het sociaaldemocratische regime, Denemarken. Het decommodifiërend potentieel van dit regime is immers groter vergeleken met Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Bijgevolg worden er hogere armoedecijfers verwacht bij de niet werkende bevolking in deze regimes. In Duitsland zal het verkrijgen

van toegang tot de gullere uitkeringen moeilijk zijn indien niet aan de bijdragevoorwaarden is voldaan. Dit zal ook een impact hebben op de financiële situatie. In het Verenigd Koninkrijk zal het lage niveau van uitkeringen en niet zozeer de toegang tot uitkeringen het probleem vormen.

De hypothese is dat de hoogste armoedecijfers bij gezinnen waar niemand werkt zich zullen voordoen in het regime die de grootste rol toekent aan de markt, het Verenigd Koninkrijk. Indien arbeidsmarktintegratie faalt in dit regime, is er slechts een beperkt opvangnet aanwezig en zijn de uitkeringen laag. In het sociaaldemocratische regime is er naast de markt een belangrijke rol weggelegd voor de staat. Bij falende arbeidsmarktparticipatie zijn er veelal universele en relatief genereuze uitkeringen beschikbaar die een betere bescherming bieden tegen armoede. In het conservatief-corporatistische regime is er naast de rol van de staat en de markt ook een belangrijke rol weggelegd voor de familie. Dit heeft o.m. tot gevolg dat de overheid weinig doet voor de opvang van kinderen. Dit wordt immers aanzien als een kerntaak van de familie. Dit gaat dan ook vaak gepaard met een lage(re) tewerkstellingsgraad bij vrouwen in dit regime. In het sociaaldemocratische regime neemt de overheid die taak tot zich, in het liberale regime wordt deze taak toevertrouwd aan de markt. Het conservatieve regime is daarom misschien beter uitgerust om een aanvaardbare levensstandaard te bieden aan gezinnen met één verdiener. In de andere regimes zijn tweeverdieners veelal de norm. De zwakke arbeidsmarktpositie van migrantenvrouwen, zal bijgevolg minder financiële implicaties hebben in het conservatief-corporatistische regime aangezien het uitgaat van één (mannelijke) kostwinner en dit gezinstype ook actief ondersteunt.

De vaststelling dat de drie landen migranten toegang ontzeggen tot een aantal uitkeringen is wellicht nog niet weerspiegeld in de hier voorgestelde resultaten omdat ze later ingevoerd zijn dan de gegevens die hier gebruikt worden. Met de nodige voorzichtigheid kunnen we stellen dat de financiële situatie van migranten zonder werk niet verbeterd zal zijn na de invoering van dit restrictieve beleid.

Een volgende hypothese is dat zodra er één verdiener aanwezig is in het huishouden, dit een gunstige invloed zal hebben op de financiële situatie van het huishouden en dat dit tot uiting zal komen in lagere armoedecijfers (Förster 1994). Indien deze hypothese ook opgaat voor migranten, kan gesteld worden dat tewerkstelling inderdaad een buffer vormt voor armoede en dat het berekenen van een hogere tewerkstellingsgraad nastrevenswaardig is.

Tabel 5 toont dat in de drie landen het tweeverdiener model het meest voorkomende model is bij de autochtone bevolking. In lijn met de hypothese dat dit model het meest gangbaar zou zijn in Denemarken, zien we inderdaad dat het aandeel tweeverdieners het grootst is in Denemarken. De eerder vernoemde hoge tewerkstellingsgraad van vrouwen draagt hier ongetwijfeld toe bij. Duitsland scoort het hoogst voor éénverdieners wat ook in lijn is met de hypothese.

Kenmerkend voor het Verenigd Koninkrijk is het grote aantal gezinnen (20.6) waar niemand werkt. Zowel in Denemarken als Duitsland is deze groep veel kleiner (10.4 en 11.1).

Wanneer migranten in de analyse opgenomen worden zien we echter dat gezinnen waar niemand werkt wel een probleem vormen voor de migrantenpopulatie in Denemarken. De problematiek van huishoudens zonder werk is nog meer uitgesproken voor de etnische minderheden in het Verenigd Koninkrijk. Duitsland daarentegen slaagt erin om deze groep beperkt te houden (11.4). De cijfers tonen ook dat gezinnen waar er slechts één persoon inkomsten uit werk heeft, het meest voorkomende type is bij de migrantenpopulatie in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Duitsland heeft net iets meer tweeverdieners dan éénverdieners onder zijn migrantenpopulatie en heeft ook de kleinste kloof tussen migranten en niet migranten. De stratificatie tussen migranten en autochtonen op vlak van tewerkstelling is het grootst in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 5. Verdeling van geen, één of tweeverdienershuishoudens bij migranten en autochtonen.

Aantal verdieners	Migranten			Autochtonen		
	0	1	2	0	1	2
Denemarken 2000	21.3	35.9	42.9	10.4	32.0	57.6
Duitsland 2000	11.4	43.5	45.0	11.1	36.6	52.3
Verenigd Koninkrijk 1999	27.1	41.9	31.0	20.6	31.7	47.7

Bron: LIS: eigen berekeningen.

In een volgende paragraaf kijken we naar het armoederisico bij migranten en niet-migranten op beroepsactieve leeftijd (16-65).

Armoede wordt hier gedefinieerd als het aandeel personen dat leeft in een huishouden met een beschikbaar huishoudinkomen dat lager is dan 60% van het mediaan inkomen.

Tabel 6 toont dat migranten een grotere kans hebben om arm te zijn dan autochtonen en dit is het geval in elk van de drie landen. Denemarken scoort het best, gevolgd door Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De kloof tussen de etnische minderheidsgroep en de 'Blank Britse' groep is echter het kleinst in het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 6. Armoedecijfers voor gehele populatie, migranten en niet-migranten (beroepsactieve leeftijd).

	Totale bevolking	Migranten	Niet-migranten
Denemarken 2000	8.8%	21.7%	7.8%
Duitsland 2000	11.8%	24.3%	6.6%
Verenigd Koninkrijk 1999	16.2%	29.6%	15.2%

Bron: LIS, eigen berekeningen.

In een volgende stap worden de armoedecijfers berekend voor huishoudens zonder verdieners, huishoudens met één verdieners en huishoudens met twee verdieners en dit zowel voor migranten als niet migranten. De resultaten worden weergegeven in Figuren 1 en 2. De resultaten laten ook toe iets te zeggen over de rol van de markt en de staat in de strijd tegen armoede. Indien de armoedecijfers bij de geenverdieners laag gehouden kunnen worden, wijst dit erop dat uitkeringen een adequaat opvangnet vormen. Anderzijds kan armoede bij tweeverdieners er op wijzen dat enkel de markt ook geen afdoende bescherming biedt tegen armoede en dat bijkomende maatregelen nodig zijn.

De resultaten tonen duidelijk aan dat de afwezigheid van iemand die werkt ernstige financiële gevolgen heeft voor huishoudens. Dit geldt zowel voor allochtone als autochtone gezinnen. Toch zijn de gevolgen voor allochtonen meer uitgesproken. In Denemarken is 58.3% van de migranten die woont in een huishouden waar niemand werkt arm tegenover 29.2% bij de Deense bevolking. Ook in Duitsland is het armoedecijfer voor de migrantengroep in deze situatie (78.8%) ongeveer twee keer zo hoog als voor de Duitse bevolking (38.7). Het Verenigd Koninkrijk beperkt wel de kloof tussen de migranten (63.4%) en niet-migranten (51.4%). Toch zijn de financiële gevolgen van de afwezigheid van werk het grootst in het Verenigd Koninkrijk, maar dit enkel voor de Blank-Britse groep.

Dit bevestigt de hypothese dat het liberale regime minder decommodifiërend is dan het sociaaldemocratische regime. Duitsland heeft echter slechtere resultaten voor migranten dan het Verenigd Koninkrijk.

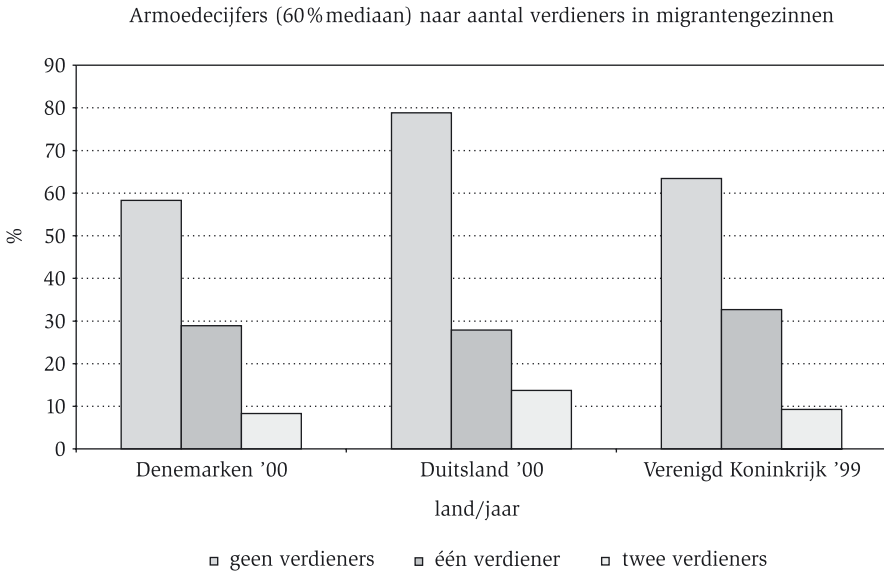
De hogere armoedecijfers bij de migrantengroep wijzen erop dat naast de generositeit van de welvaartsstaat ook andere elementen een rol spelen. En eerste element is de aanwezigheid van financiële reserves, het zou kunnen dat migranten over minder reserves beschikken dan de autochtone bevolking. Een ander element staat in verband met de toegang tot uitkeringen. Ook al zijn de voorwaarden dezelfde, migranten hebben misschien meer moeilijkheden om aan de voorwaarden te voldoen of doen geen beroep op uitkeringen omdat ze niet over de nodige informatie beschikken of angst hebben om hun verblijfs-

vergunning te verliezen. In het sociaaldemocratische regime zal toegang tot uitkeringen het minst problematisch zijn, we zien dit ook weerspiegeld in de armoedecijfers bij migranten in huishoudens zonder verdiemers. Het verschil tussen migranten en Denen kan gerelateerd zijn aan het feit dat inkomensgerelateerde uitkeringen wellicht gunstiger uitvallen voor Denen en dat migranten vaker een beroep zullen moeten doen op het bestaansminimum dat minder aantrekkelijk is dan de werkloosheidsuitkeringen. Het conservatieve regime stelt tewerkstelling met bijdrageperiodes als voorwaarde voor de meest gunstige uitkeringen en dit kan een probleem vormen voor migranten. Dit is wellicht ook een verklaring voor het grote verschil in armoede tussen de migranten en niet-migranten bij de geenverdiemers in Duitsland. Behoeft is het centrale uitgangspunt in het Verenigd Koninkrijk; we zien dat er minder grote verschillen zijn tussen de Blank Britse en etnische minderheden groepen. Het lijkt er dus op dat behoefte-getoetste uitkeringen een minder stratifiërend effect hebben. De effecten van niet-tewerkstelling zijn minder gunstig hoewel het voor etnische minderheden beter scoort dan Duitsland. Deze cijfers illustreren ook dat migranten die niet meteen een baan kunnen vinden of niet mogen werken (asielzoekers) een hoog risico lopen om arm te zijn. Geen van de welvaartsstaten slaagt erin om deze groep een leven zonder armoede te bieden en dit duidt erop dat ook de welvaartsstaat geen volledig soelaas kan bieden voor het falen van de markt.

Gezien de hoge armoedecijfers bij migranten die in huishoudens wonen waar niemand werkt is het de vraag of een verdere inperking van de toegang tot het bestaansminimum of een lagere uitkering niet nog ergere financiële gevolgen zal hebben. Verdere uitsluiting zal de integratie van deze groep niet ten goede komen en zal waarschijnlijk resulteren in een verdere marginalisering van de groep met alle gevolgen vandien.

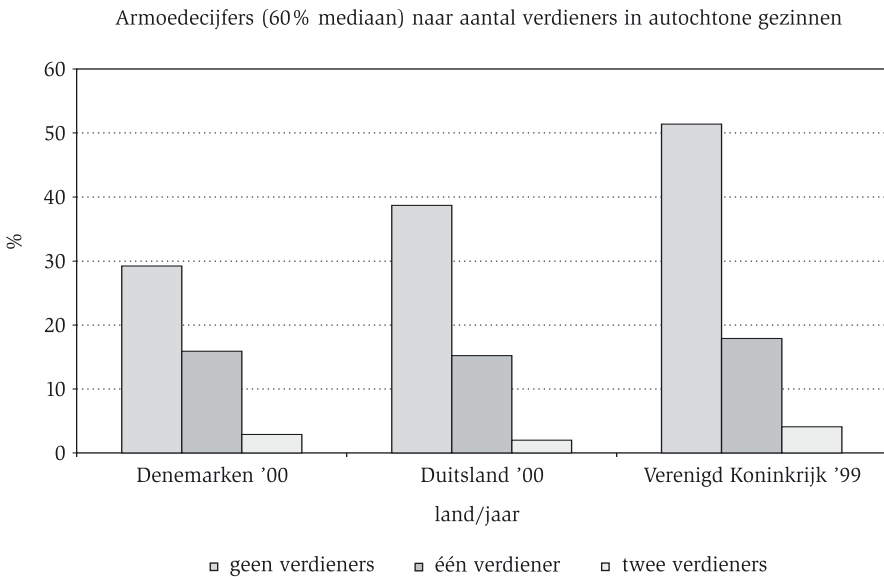
De aanwezigheid van één verdiener in het huishouden doet het risico op armoede aanzienlijk afnemen en dit positieve effect doet zich ook voor bij migranten. Het wijst erop dat het verhogen van de tewerkstelling bij migranten ook positieve effecten heeft. In Duitsland is dit effect het grootst, dit is ook een indicatie dat gezinnen met één verdiener het beter doen in dit regime dan in het sociaaldemocratische of liberale regime. De Duitse armoedecijfers voor de groep van éénverdiemers illustreren dit. Dit cijfer is lager dan in het Verenigd Koninkrijk of Denemarken. Migranten blijven echter een groter risico lopen voor armoede dan autochtonen.

De aanwezigheid van een tweede verdiener biedt duidelijk de beste bescherming tegen armoede. Autochtone gezinnen blijven echter nog steeds beter beschermd dan migranten. Dit wijst erop dat niet alleen tewerkstelling maar ook het loonniveau een rol speelt bij het bestrijden van armoede. Duitsland heeft het hoogste armoedecijfer voor migranten in deze groep en Denemarken het laagste.



Bron: LIS, eigen berekeningen

Figuur 1. Armoedecijfers (60% mediaan) naar aantal verdieners in migrantengezinnen.



Bron: LIS, eigen berekeningen.

Figuur 2. Armoedecijfers (60% mediaan) naar aantal verdieners in autochtone gezinnen.

7. Discussie

In dit artikel kwamen de arbeidsmarktsituatie van migranten, de determinanten van hun tewerkstelling en de financiële gevolgen van hun zwakke(re) arbeidsmarktpositie aan bod. De drie landen vertegenwoordigen drie verschillende welvaartsregimes gekenmerkt door variaties op een aantal factoren die het specifieke karakter van het regime bepalen. Deze factoren hebben eveneens een invloed op de selectie van migranten en het zoekgedrag van migranten naar werk. De samenstelling van de migrantenpopulatie en het zoekgedrag hebben op hun beurt invloed op de tewerkstellingskansen. Naast regimekenmerken en individuele kenmerken van migranten speelt ook het migratie- en immigratiebeleid een rol voor tewerkstelling. Voor heel wat van de factoren die hieraan gekoppeld zijn (o.m. migrantenstatuut) beschikken we echter (nog) niet over gegevens. De analyse voor de determinanten van tewerkstelling is dan ook in sterke mate beïnvloed door de beschikbaarheid van data en daardoor veelal beperkt tot individuele eigenschappen van migranten. Gegevens over talenkennis, erkenning van diploma's, migrantenstatuut (dat al dan niet een toelating tot werken inhoudt) en werkervaring zouden een vollediger beeld kunnen geven en beter kunnen controleren voor de kenmerken die nu niet geobserveerd zijn, maar waarschijnlijk wel een invloed hebben. Helaas zijn deze gegevens in de meeste databanken niet aanwezig. De beschikbaarheid van longitudinale gegevens zou ook helpen om een vollediger beeld te krijgen van de socio-economische uitkomsten voor migranten.

De tewerkstellingskloof tussen migranten en autochtonen is aanwezig in de drie landen, maar is het grootst in Denemarken. De samenstelling van de migrantenpopulatie (kortere verblijfsduur en een relatief groot aandeel vluchtelingen) speelt zeker een rol. Ook het decommo-diërende karakter van het Deense welvaartsregime biedt weinig of onvoldoende prikkels aan migranten om werk te zoeken. Toch dient erop gewezen te worden dat Denemarken een alternatief voor het bestaansminimum heeft ingevoerd voor migranten en dat beroep doen op uitkeringen familiehereniging onmogelijk maakt. Het effect van de welvaartsstaat wordt op die manier afgezwakt. Toekomstige gegevens zullen de impact van het restrictievere beleid, waarvan aangenomen wordt dat het de tewerkstelling van migranten moet verbeteren, kunnen belichten.

De tewerkstellingskloof tussen migranten en niet-migranten is het kleinst in Duitsland. De negatieve effecten op tewerkstelling van de welvaartsstaat en sterke arbeidsmarktregulering worden gedeeltelijk afgezwakt door de gemiddeld langere verblijfsduur van migranten in Duitsland en de kleinere culturele verschillen die de groep asielzoekers van de jaren '90 kenmerkten.

Zoals verwacht biedt het Verenigd Koninkrijk betere kansen op de arbeidsmarkt voor migranten. Lagere uitkeringen bieden wellicht meer prikkels om te werken, maar lagere minimumlonen maken het ook aantrekkelijker voor werk-

gevers om migranten te werk te stellen. Het comparatieve taalvoordeel speelt ongetwijfeld ook een rol.

De lage tewerkstellingsgraad van migranten toonde aan dat arbeidsmarktdeelname voor veel migranten een groot probleem vormt en dat er een grote tewerkstellingskloof is tussen hen en de autochtone bevolking.

Vervolgens werd nagegaan wat de gevolgen zijn van hun zwakke arbeidsmarktdeelname en opnieuw stond een vergelijking tussen migranten en de autochtone bevolking centraal. Slagen de verschillende regimes erin om migranten zonder inkomsten uit werk een aanvaardbare levensstandaard te bezorgen? Met andere woorden hoe decommodifiërend zijn de verschillende regimes voor migranten? En zijn de resultaten voor migranten en autochtonen verschillend? De resultaten tonen aan dat betaald werk een belangrijke buffer vormt tegen armoede en dit in elk van de welvaartsregimes. Dit wordt geïllustreerd door de lagere armoedecijfers bij de groep één- en tweeverdieners. Toch zien we ook dat de staat een rol speelt: in Denemarken, waar vervangingsinkomens hoger liggen dan in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland, is het armoederisico lager bij huishoudens waarin niemand werkt.

Toch zien we hier opnieuw dat de resultaten voor migranten verschillend zijn van de resultaten voor de autochtone bevolking. Laatstgenoemde groep heeft steeds lagere armoedecijfers. Er is dus sprake van een stratifiërend effect.

Tewerkstelling van migranten wordt aanzien als een noodzakelijke voorwaarde voor hun integratie, toch wijzen de hogere armoedecijfers bij éénverdieners en tweeverdieners in de migrantengroep erop dat ook de markt alleen niet in staat is het verschil tussen hen en autochtonen weg te werken.

De resultaten met betrekking tot armoede zijn een indicatie dat het verlagen of afschaffen van uitkeringen als middel om migranten in de arbeidsmarkt te dwingen ernstige financiële gevolgen kan hebben voor deze groep. Armoede is nu al erg hoog bij de groep waar geen verdiener aanwezig is in het huishouden. Indien voor deze groep ook het bestaansminimum wegvalt of verlaagd wordt is een verdere marginalisering en sociale uitsluiting van deze groep meer dan waarschijnlijk. Bij de migranten is er ook een groep die omwille van traumatische ervaringen, ziekte of hoge leeftijd niet meteen of niet meer kan werken en waarvoor arbeidsmarktdeelname geen haalbare optie is. Indien aan deze groep verdere toegang tot uitkeringen wordt ontzegd zonder dat hun integratie op de arbeidsmarkt slaagt, zal dit ernstige gevolgen hebben.

Anderzijds illustreren de armoedecijfers voor een- en tweeverdienende migranten dat arbeidsmarktdeelname op zich ook geen voldoende bescherming biedt tegen armoede. Arbeidsmarktdeelname moet ook gepaard gaan met voldoende hoge lonen. Ook hier speelt een welvaartsstaat effect, zo heeft Duitsland het laagste armoedecijfer voor migrantengezinnen met één verdiener. Het feit dat de Duitse welvaartstaat vanuit een historisch perspectief gericht is op één

(mannelijke) verdiener lijkt een voordeel te zijn voor migranten. Denemarken scoort dan weer beter voor tweeverdieners en ook het Verenigd Koninkrijk doet het beter dan Duitsland voor deze groep.

Toch blijft de rode draad doorheen het verhaal de geobserveerde kloof tussen migranten en autochtonen. Niet enkel voor tewerkstelling, maar ook voor armoede scoren migranten duidelijk slechter. De vaststelling dat heel wat migranten en etnische minderheden tweederangs burgers blijven, niet alleen in de politieke betekenis, maar ook wat betreft socio-economische uitkomsten heeft gevolgen voor de maatschappij en de integratie van migranten en hun kinderen. Het is een thema dat verdere aandacht verdient van zowel politici als onderzoekers, zeker in het licht van de recente discussies over het toelaten van nieuwe weliswaar hoogopgeleide en dus meer wenselijke migranten. Misschien is het toch ook zinvol om na te gaan hoe de tewerkstelling van de reeds aanwezige migranten verbeterd kan worden en te leren uit de fouten uit het verleden alvorens nieuwe migranten toe te laten.

NOTEN

1. De Welfare Reform Act van 1996 is een duidelijk voorbeeld van deze aanpak.
2. De Race Relations' Acts van 1965, 1968 en 1976.
3. Deze Wet werd in 1999 door het Duitse parlement goedgekeurd en trad in werking vanaf 1 januari 2000.

BIBLIOGRAFIE

- Banting, K. (2000), Looking in Three Directions: Migration and the European Welfare State in Comparative Perspective, in M. Bommers & A. Geddes (eds.), *Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State*. Londen: Routledge.
- Borjas, G. e.a. (1996), Searching for the Effect of Immigration on the Labor Market, *American Economic Review*, 86, 246-251.
- Borjas, G. (2003), *The Economic Integration of Immigrants in the United States, lessons for Policy*, WIDER Discussion Paper No. 2003/78.
- Büchel, F. & J. Frick (2005), Immigrants' economic performance across Europe-does immigration policy matter? *Population Research and Policy Review*, 24, 175-212.
- Castles, S. & M. Miller (1998), *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*. 2nd edition. London: Macmillan.
- Census (2001), Census April, 2001, Office for National Statistics. <http://www.statistics.gov.uk>.
- Chiswick, B. (1978), The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men, *Journal of Political Economy*, 86(5), 897-922.
- Constant, A. & M. Schultz-Nielsen (2004), Labour Force Participation and Unemployment: Incentives and Preferences, pp. 147-186 in T. Tranæs & K. Zimmermann

- (eds.), *Migrants, Work, and the Welfare State*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Dörr, S. & T. Faist (1997), Institutional Conditions for the Integration of Immigrants in Welfare States: A Comparison of the Literature on Germany, France, Great Britain and the Netherlands, *European Journal of Political Research*, 31(4), 401-426.
- Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Faist, T. (1996), Immigration, Integration and the Welfare State: Germany and the USA in a Comparative Perspective, pp.227-250 in R.Bauböck, A. Heller & A.R. Zolberg (eds.), *The Challenge of Diversity Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Avebury: Aldershot
- Faist, T. (1998), Immigration, Integration und Wohlfahrtsstaaten. Die Bundesrepublik Deutschland in vergleichender Perspektive, in M. Bommes & J. Halfmann (eds.), *Migration in nationalen Wohlfahrtsstaaten*. Osnabrück: Universitätsverlag Rasch.
- Freeman, G. (1986), Migration and the political economy of the welfare state, *Annals of the American Academy of Social and Political Sciences*, 485(1), 51-63.
- Förster, M. (1994), *Family Poverty and the Labour Market*, Luxembourg Income Study working paper no. 114.
- Geddes, A. (2003a), *The politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage.
- Geddes, A. (2003b), Migration and the Welfare State in Europe, *The Political Quarterly*, 150-162.
- Hammar, T. (1985), *European Migration Policy: A Comparative Study*. New York, Cambridge University Press.
- Modood, T. (e.a.) (1997), *Ethnic Minorities in Britain. Diversity and Disadvantage*. Londen: Policy Studies Institute.
- Morissens A. & D. Sainsbury (2005), Immigrants' Social Rights, Ethnicity and Welfare Regimes, *Journal of Social Policy*, 34(4), 637-660.
- Morissens, A. (2006), Immigrants, Unemployment and Europe's Varying Welfare Regimes, pp. 172-199 in C. Parsons & T. Smeeding (eds.), *Immigration and the Transformation of Europe*. Cambridge University Press.
- Morissens, A. (2006), *Immigrants' socio-economic outcomes in different welfare states, How do they fare?* Ph.D. Dissertation, Department of Social Sciences, Roskilde University.
- OECD (2006), *International Migration Outlook 2006*. Paris: OECD.
- Quadango, J. (1996), *The color of Welfare: How Racism Undermined the War on Poverty*. New York: Oxford University Press.
- Sainsbury, D. (1999), *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Schultz-Nielsen, M. & A. Constant (2004), Employment Trends for Immigrants and Natives, pp.119-146 in T. Tranæs & K. Zimmermann (eds.), *Migrants, Work and the Welfare State*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Statistikbanken (2007) www.statistikbanken.dk/BEF3. Folketal 1. januar, 2002-2006 efter område, statsborgerskab, herkomst og tid.
- Wadensjö, E. & C. Gerdes (2004), Some Socioeconomic Consequences of Migration, pp. 357-385 in T. Tranæs & K. Zimmermann (eds.), *Migrants, Work and the Welfare State*. Odense: University Press of Southern Denmark.